

Od dobrowolnego ograniczenia do zakazu sankcjonowanego prawem. Historia ruchu antyalkoholowego w Nowej Szkocji

From Voluntary Restraint to Legally Sanctioned Prohibition: The History of the Temperance Movement in Nova Scotia

Abstrakt

Artykuł koncentruje się na przedstawieniu dziejów ruchu antyalkoholowego na terenie Nowej Szkocji (obecnie jedna z prowincji Kanady) w okresie przed zaprowadzeniem całkowitej prohibicji w 1921 r. Zjawisko to ukazane zostało w szerszej perspektywie przemian społecznych i religijnych drugiej połowy XIX i pierwszej ćwierci XX w. Za punkt wyjścia przyjęte zostały działania w dwóch najstarszych, powstałych niezależnie od siebie, stowarzyszeniach lokalnych w West River (współcześnie Durham) i w Beaver River. Dalszy rozwój ruchu antyalkoholowego został przedstawiony w perspektywie ekspansji towarzystw amerykańskich, dla których Nowa Szkocja była swoistym łącznikiem z kontynentem europejskim (Wyspy Brytyjskie) i równoczesnego rozwoju ogólnochrześcijańskiego ruchu abstynenckiego. Późniejszy sojusz politycznych czynników konserwatywnych i religijnych zaowocował (już w ramach Konfederacji Kanady) przyjęciem na poziomie centralnym „*Canada Temperance Act*” (tzw. *Scott Act*) w 1878, który współistniał w Nowej Szkocji wraz z wielością podobnych aktów na poziomie lokalnym, ciesząc się na tym terenie znacznym poparciem społecznym. Działania mające na celu wprowadzenie zapisów sankcjonujących całkowitą prohibicję, niezależną od przepisów lokalnych, cechowały nowo powstałe na przełomie wieków organizacje religijne (także kobiece), kontestujące dotychczasowe ustawodawstwo. Przemiany w pierwszych dekadach XX w. wiązać należy z przemianami społecznymi, związanymi z rozwojem kampanii reformatorskiej w środowisku miejskim, a nie jak pierwotnie wiejskim.

Słowa kluczowe

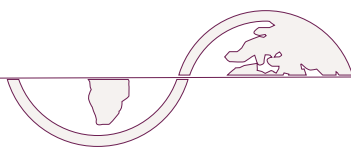
prohibicja, abstynencja, zmiana społeczna, Nowa Szkocja

Abstract

The article focuses on presenting the history of the temperance movement in Nova Scotia (currently one of the provinces of Canada) in the period before the introduction of total prohibition in 1921. This phenomenon is shown in the broader perspective of social and religious changes in the second half of the 19th century and the first quarter of the 20th century. The starting point is the activities in the two oldest, independently established local associations in West River (modern Durham) and Beaver River. The further development of the anti-alcohol movement is presented in the perspective of the expansion of American associations, for which Nova Scotia was a kind of link with the European continent (United Kingdom) and the simultaneous development of the general Christian temperance movement. The later alliance of conservative and religious political factors resulted (already within the Canadian Confederation) in the adoption at the central level of the „*Canada Temperance Act*” (the so-called *Scott Act*) in 1878, which coexisted in Nova Scotia with a multitude of similar acts at the local level, enjoying significant social support in this area. Actions aimed at introducing provisions sanctioning total prohibition, independent of local regulations, were characteristic of the newly established religious organizations (including women's) at the turn of the century, contesting the previous legislation. The changes in the first decades of the 20th century should be associated with social changes related to the development of the reform campaign in the urban environment, and not in the rural environment as originally.

Keywords

prohibition, temperance, social change, Nova Scotia



Tereny lądowe półwyspu, należącego współcześnie do kanadyjskiej prowincji Nowa Szkocja, stały się obiektem penetracji europejskiej ze strony francuskiej w początkach XVII w. Objęła ona pierwotnie północno-wschodnie jego obszary. Założono tam w 1605 r. pierwszą stałą francuską osadę w Ameryce Północnej – Port Royal, która stała się głównym ośrodkiem francuskiej kolonii Akadia. Równolegle obszarem tym zainteresowana była Anglia, ich nadanie (pod mianem Nowej Szkocji) uzyskała w 1621 r. William Alexander, niemniej aż do początków XVIII w. nie doszło na tych terenach do większej rywalizacji francusko-angielskiej (Grabowski, 2001, 36-37, 50-52). Przejęcie tych terenów przez poddanych angielskich nastąpiło w toku działań związanych z toczącą się w Europie wojną o sukcesję hiszpańską (tzw. wojna królowej Anny), potwierdzone zaś zostało zapisami pokoju w Utrechcie w 1713 r. (Grabowski, 2001, 80-84)

Jednak aż do połowy XVIII w. kolonizacja angielska Nowej Szkocji pozostawała dość ograniczona, duża zmiana nastąpiła w toku kolejnej wojny angielsko-francuskiej z lat 1756-1763 (w ramach wojny siedmioletniej; Grabowski, 2001, 97-98). Jeszcze w 1749 r. założony został Halifax, ważny port i twierdza na południowym wybrzeżu Nowej Szkocji, który stał się ośrodkiem, z którego rozchodziła się kolonizacja angielska. W połączeniu z trwającymi w latach 1755-1763 masowymi deportacjami ludności francuskojęzycznej (Akadyjczycy), wzrostem imigracji na te tereny ze Szkocji oraz napływem lojalistów (zwolenników króla Anglii) z trzynastu kolonii w okresie rewolucji amerykańskiej, w stosunkowo krótkim czasie nastąpiła bardzo intensywna wymiana ludności na terenach nadbrzeżnych Nowej Szkocji (od 1763 r. powiększonej o wyspę Cape Breton; Grabowski, 2001, 97-99, 110-112). Tym samym w wiek XIX kolonia Nowa Szkocja wchodziła w zupełnie odmienionych warunkach ludnościowych, zasiedlona w przeważającej mierze przez poddanych o korzeniach wyspiarskich (Wyspy Brytyjskie), względnie środkowo-niemieckich (Królestwo Hanoweru).

Wówczas też zaczęły powstawać pierwsze regulacje na temat spożycia alkoholu. Wprowadzenie licencji na sprzedaż napojów alkoholowych, przyznawanych lokalnie na terenie kolonii Nowa Szkocja poza samym Halifaxem (ośrodkiem administracyjnym) możliwe stało się od 1773 r., a w 1799 r. nastąpiła jego nowelizacja (Spence, 1919, 82). Pierwsze w Nowej Szkocji (i być może pierwsze w ogóle w całej brytyjskiej Ameryce Północnej) zorganizowane grupy wstrzeźliwości pojawiły się w miejscowości West River (współczesne Durham)

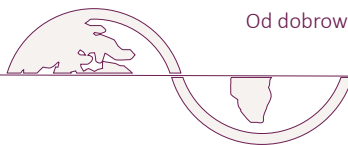
w hrabstwie Pictou na przełomie 1827 r. i 1828 r. oraz w Beaver River (hrabstwo Yarmouth/hrabstwo Digby) w kwietniu 1828 r.¹

Miejscowość East River ówczesnie położona była na obu brzegach rzeki o tym samym mianie, w okolicach ujścia tejże do zatoki Pictou Harbour. Od głównego ośrodka rozprzestrzeniania się Szkotów po północno-wschodniej części półwyspu Nowa Szkocja – miejscowości Pictou – dzieliło ją około 15 km. East River zasiedlona została przez szkockich imigrantów w ostatniej ćwierci XVIII w., natomiast znaczny wzrost mieszkańców miejscowości nastąpił w latach 20. XIX w. w związku z rozwojem handlu drewnem (Cameron, 1972, 23, 33, 271-272). Urzędujący pastor prezbiteriański Duncan Ross, sprawujący pieczę nad tamtejszą parafią od 1801 r., był jednym z trzech najważniejszych duchownych na obszarach zasiedlonych przez imigrantów szkockich. Aktywnie działał w zakresie wprowadzania barier administracyjnych, które miały wspomóc lokalny przemysł, pozostawił po sobie pisma oraz wygłaszał kazania, w których pochylał się nad problemami, z jakimi borykała się ludność Nowej Szkocji (Dunlop, 1987). To z jego inicjatywy powstało właśnie w East River w 1827 r. (ewentualnie w styczniu 1828 r.) towarzystwo wstrzeźliwości, które aktywnie wspierał (Cameron, 1972, 271-272; Dick, 1961, 530-531; Dunlop, 1987).

Z kolei miejscowość Beaver River położona była na zachodnim wybrzeżu półwyspu Nowa Szkocja, około 20 km na północ od Yarmouth, powstałego z kolei na fali migracji z Nowej Anglii po deportacji ludności francuskojęzycznej z tych terenów. Beaver River było w pierwszych dekadach XIX w. ważnym ośrodkiem przemysłu drzewnego, jednak bardzo ucierpiało podczas okolicznych pożarów lasu w 1820 r. Towarzystwo wstrzeźliwości w miejscowości powstało z inicjatywy ośmiu tamtejszych mieszkańców – mężczyzn, najpewniej baptystów (Dick, 1961, 530-531; Wilson, 1900, 95, 151, 187, 188).

Obie te inicjatywy charakteryzowało powstanie w niewielkich miejscowościach, ale położonych w stosunkowo niedalekiej odległości od głównych ośrodków typu miejskiego, skupionych wokół pozyskiwania drewna. Ich mieszkańcy byli wyznawcami reformowanych kościołów protestanckich (prezbiterianie, baptysty). Doświadczali w opisywanym okresie dość znacznej imigracji przybyszów z zewnątrz, związanej z rozwojem przemysłu, ich udziałem były też znaczne problemy bytowe.

Już w latach 30. XIX w. w każdym hrabstwie kolonii istniała taka grupa (choć ich działalność skupiała się bardziej na znacznym ograniczeniu spożywania napojów alkoholowych, a nie całkowitym ich zakazie). W 1834 r. uczestnicy pierwszego zjazdu przedstawicieli tych grup wniosli przed oblicze lokalnego



gubernatora w stolicy kolonii – Halifaksie stosowny adres podpisany przez 14 tysięcy osób, a w roku następnym w położonym na północno-zachodnim wybrzeżu w dolinie Annapolis Valley mieście Annapolis odbył się kolejny zjazd, tym razem dla zachodniej części kolonii (Dick, 1961, 531, 532; Spence, 1919, 40). Były to jednak wciąż lokalne i oddolnie powstające inicjatywy.

Sytuacja zmieniła się jednak już w następnej dekadzie. Od drugiej połowy lat 40. XIX w. kolonia stała się obiektem ekspansji amerykańskiej gałęzi ruchów wstrzemięźliwości, które nie dopuszczały w ogóle spożywania napojów alkoholowych (w 1847 wielbny William Ashley założył lokalny oddział Zakonu Synów Trzeźwości, a kilka lat później, we wczesnych latach 50. XIX w., pojawili się i zorganizowali członkowie Niezależnego Zakonu Dobrych Templariuszy) i mostem dla transferu organizacji i samej idei do Europy (Wielkiej Brytanii; Dick, 1961, 531, 532; Forbes, 1971, 12; Spence, 1919, 47, 51). Gdy chodzi o charakter tych nowych w Nowej Szkocji organizacji, to stosunkowo najlepiej poznany Zakon Synów Trzeźwości (Sons of Temperance) był półtajnym bractwem wstrzemięźliwości założonym w Nowym Jorku we wrześniu 1842. Był częścią ruchu antyalkoholowego, działające w Stanach Zjednoczonych (USA), obecny też był w Kanadzie (m.in. właśnie w Nowej Szkocji), a następnie też od drugiej połowy lat 40. XIX w. w Wielkiej Brytanii i Irlandii (od 1855 niezależny oddział), a także jeszcze w XIX w. w Australii, Nowej Zelandii czy na Bahamach i w Liberii. Założona filia w Nowej Szkocji była jednak o tyle istotna, że była swoistym korytarzem transferowym ludzi i idei z Ameryki Północnej do Europy (Blocker, 1989, 49; Forbes, 1971, 12; Jasiński, 2008, 72; Stevens, 1899, 408).

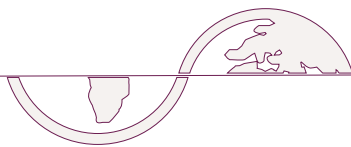
W latach 70. XIX w. powstały z kolei oddziały organizacji kobiecych, wspierających walkę z alkoholizmem, jak Kobięca Chrześcijańska Unia Trzeźwości, a także (w 1878 r.) pierwsze, rodzime (kanadyjskie) stowarzyszenie antyalkoholowe o nazwie Dominion Alliance for the Total Suppression of the Liquor Traffic, a w kolejnej dekadzie dołączyły do nich Royal Templars of Temperance i Canadian Temperance League (w 1890 r.; Dick, 1961, 531, 532; Forbes, 1971, 12; Spence, 1919, 47, 51).

Ruch wstrzemięźliwości, który bazował na fali odrodzenia religijnego rozprzestrzeniającego się w obszarach położonych wzdłuż zatoki Maine, w toku XIX w. przerodził się i w Nowej Szkocji w kampanię prohibicyjną. Szczególnie było to widoczne w środowisku baptystów. Kampania ta swoim wpływem objęła w zasadzie cały świat laicki (w znaczeniu osób niebędących duchownymi), głosząc niezbędny dla zbawienia imperatyw dotyczący zakazu produkcji i obrotu napojami

alkoholowymi (Dick, 1961, 533-534). Ogólnochrześcijański ruch całkowitej abstynencji promieniował szczególnie z rejonu Annapolis Valley (północno-zachodnia Nowa Szkocja), będącego głównym obszarem sadownictwa jabłek. Ruch ten wspierany był także przez środowiska metodystów oraz części anglikanów. Ci ostatni pozostawali jednak najbardziej sceptyczni wobec tej fali – jeszcze w 1892 dopuszczali różny stopień wstrzemięźliwości alkoholowej w ramach Towarzystwa Trzeźwości Kościoła Anglii. Na uboczu nie pozostawali także prezbiterianie, a nawet katolicy, którzy np. w 1841 r. założyli w Halifaksie towarzystwo abstynencji przy tamtejszym kościele St. Mary's. Głównym przekazem głoszonym w ramach działań wspierających prohibicję było to, że przyczynia się do ograniczenia zła, jakim jest spożywanie napojów alkoholowych (Dick, 1961, 534-535).

Te działania ze strony wyznawców wszystkich powyższych kościołów chrześcijańskich nie były jednak jednoznacznie wspierane przez samych hierarchów. Jeszcze do końca XIX w. zastanawiano się w kręgach kościelnych Nowej Szkocji, czy istnieją podstawy teologiczne, by (chrześcijańskie) społeczeństwo miało prawo (obowiązek) samo tworzyć rozwiązania prawne przeciwko pokusom (Dick, 1961, 536, 537).

Działania poszczególnych grup wstrzemięźliwości w zakresie wprowadzania ogólnego ustawodawstwa w tym zakresie datować należy od połowy lat 30. XIX w. Wtedy to po raz pierwszy gremia opiniotwórcze przyjazne ruchom wstrzemięźliwości opiniowały subwencje dla tych ostatnich oraz wywierały naciski na władze kolonii w celu wprowadzenia odpowiednich zapisów prawnych, co jednak nie doszło do skutku (Dick, 1961, 537-538). Dopiero później zaczęła się współpraca kół kościelnych z politycznymi. Pierwszy taki swoisty sojusz środowiska baptystów i konserwatystów nowoszkockich w zakresie prohibicji zbiegł się w czasie z jednej strony z rozbratem tych pierwszych z rządami liberalnymi w związku z nieprzyznaniem subwencji, z drugiej z wprowadzeniem w 1851 w sąsiednim stanie Maine (Stany Zjednoczone) ustawy antyalkoholowej (Dick, 1961, 538-539). Wzorowana na przepisach po drugiej stronie granicy ustawa wprowadzona pod obrady parlamentu przez lidera opozycji konserwatywnej Jamesa Johnstona, reprezentującego nastawione prohibicyjnie hrabstwo Annapolis, nie była w 1854 r. głosowana w parlamencie, ale na sesji w roku następnym ustawa nie została uchwalona tylko dlatego, że sam wnioskodawca zdecydował się usunąć z listy zakazanych napojów alkoholowych cydr (będący ważnym produktem lokalnego eksportu Annapolis Valley, co spowodowało utratę większości (Dick, 1961, 539-540).



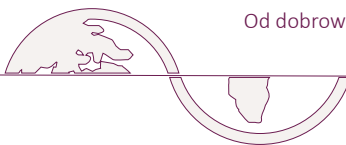
Brak prac nad ustawodawstwem antyalkoholowym w kolejnych latach wiązał się głównie z trzema przeszkodami: 1) szacowano, że o około 20% nastąpi uszczuplenie całego budżetu kolonii z tytułu obrotu napojami alkoholowymi, 2) obawiano się możliwego z powyższego powodu odpływu inwestorów dynamicznie powstających wówczas linii kolejowych, 3) niekorzystnymi dla zwolenników prohibicji wynikami wyborów. Tym samym po 1855 r. temat wprowadzenia prohibicji nie był już przedmiotem obrad. Ostrożni politycy podnosili szczególnie kwestię wcześniejszego sprawdzenia, jak wprowadzone właśnie w 1855 r. prawodawstwo antyalkoholowe sprawdzi się w sąsiednim Nowym Brunswiku. Dodatkowo przedstawione w 1858 r. i 1859 r. przez liberała Thomasa Morrisona z hrabstwa Colchester projekty również nie uzyskały w parlamencie wystarczającego poparcia. Ich jedynym następstwem było zaś to, że ówczesny premier Nowej Szkocji James Johnston preforsował w niższej izbie ustawę o referendum (wyznaczonym na czas kolejnych wyborów do parlamentu lokalnego, tj. w 1863 r.), która została odrzucona jednak w izbie wyższej (Dick, 1961, 540-542). W związku z odwołaniem ustawy antyalkoholowej w Nowym Brunswiku, w połączeniu z niezadowalającą sytuacją w zakresie ograniczenia niemoralnych zachowań i ubóstwa po jej wprowadzeniu tam oraz w stanach amerykańskich, nie doszło do wszczęcia kolejnych prac legislacyjnych nad prohibicją przez parlament Nowej Szkocji, chociaż niemal rok w rok dokonywano tam zmian w zakresie opłat za sprzedaż napojów alkoholowych (Dick, 1961, 542).

Na czas po powstaniu dominium Kanady w 1867 r. datowane były – aktywnie wspierane przez ruchy wstrzemięźliwości – początki agitacji, mające poparcie kościołów ewangelikalnych na rzecz zakazu sprzedaży alkoholu. Same organizacje antyalkoholowe skupiały wówczas w prowincji Nowa Szkocja w latach 70. XIX w. procentowo dwukrotnie więcej osób niż w całej Konfederacji Kanady i miał wynosić według statystyk własnych tych organizacji przeszło 15% wśród wszystkich jej mieszkańców i 25% wśród samych dorosłych mieszkańców prowincji. Ograniczenia w sprzedaży alkoholu w myśl (kontestowanych przez zwolenników prohibicji ze względu na zagwarantowanie decyzji lokalnym władzom) zapisów Canada Temperance Act (tzw. Scott Act) z 1878 r. lub podobnych lokalnych rozwiązań prawnych obowiązywało (w ograniczonym zakresie) w latach 90. XIX w. (ciesząc się poparciem $\frac{3}{4}$ ludności) na niemal całym obszarze Nowej Szkocji (z wyłączeniem miasta Halifax wraz z terenami hrabstwa oraz hrabstwa Richmond – na wyspie Cape Breton;²

Przełom lat 80. i 90. XIX w. przyniósł z jednej strony krótkotrwałą konsolidację polityczną zwolenników prohibicji w ramach powstałej w 1889 r. efemerycznej Nova Scotia Prohibition Party (działającej w ramach całej Kanady Atlantyckiej jako Maritime Prohibition Party) pod wodzą Johna Thomasa Bulmera, mającej poparcie głównych organizacji antyalkoholowych, z drugiej w 1892 r. ukonstytuowała się powołana przez rząd federalny Royal Commission on Liquor Traffic (kontestowana przez zwolenników prohibicji, ponieważ tylko jeden jej członek – Joseph McLeod – opowiadał się za tą ostatnią), która zapoznała się latem (lipiec–sierpień) z sytuacją w części ważnych miast Nowej Szkocji: Halifaksie, North Sydney, Truro i Yarmouth (Dick, 1961, 543; C. Mark Davis, 141; Spence, 1919, 148).

Równolegle, w ciągu ósmej i dziewiątej dekady spożycie napojów alkoholowych na osobę w prowincji, już w 1871 niższe niż średnie w dominium, spadło zauważalnie, a wyniki plebiscytów dotyczących prohibicji wskazywały na duże poparcie dla tej idei. Działo się tak, pomimo że przeciwnicy (w tym lekarze i duchowni) podnosili ważną kwestię różnego traktowania napojów nisko- i wysokoprocentowych. Wyniki tych plebiscytów były następujące: w 1894 r. (na poziomie prowincjonalnym) 43 756 mieszkańców Nowej Szkocji opowiedziało się za wprowadzeniem prohibicji, przy 12 355 głosach przeciwko; w 1898 r. (na poziomie dominium) 34 678 osób w prowincji opowiedziało się za jej wprowadzeniem, 5370 było przeciwko.³

Chociaż jeszcze w ostatniej dekadzie XIX w. poszczególne kościoły w prowincji (anglikanie, katolicy, metodyści czy prezbiterianie) wstrzemięźliwie odnosiły się do całłościowych rozwiązań systemowych w zakresie prohibicji (uznając spożywanie napojów alkoholowych za grzech jednostki), to w wyniku zachodzących w czasach rządów Wilfrida Lauriera ogólnokanadyjskich postępów industrializacji i urbanizacji, których wynikiem była zmiana społeczna uderzająca w tradycyjne społeczności wiejskie (na które silny wpływ wywierało duchowieństwo), poszczególne denominacje zdecydowały się wprząc w swoją misję zaprowadzenie rozwiązań w zakresie prohibicji odwołujących się do myśli *social gospel*, czyli zastosowania etyki chrześcijańskiej do problemów społecznych – zwłaszcza kwestii sprawiedliwości społecznej – takich jak nierówności ekonomiczne, ubóstwo, alkoholizm czy przestępczość (Forbes, 1971, 14). Nowoszkoccy metodyści uczynili to na lokalnej konferencji w 1903 r., a w 1905 r. zatwierdzono politykę popierania zaprowadzenia prohibicji lokalnie i we współpracy z popierającymi akcją politykami,



na których należało głosować (Forbes, 1971, 15, 16).

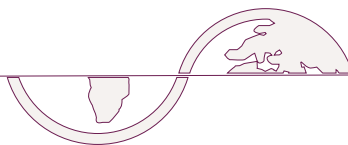
Prezbiterianie z kolei od 1888 r. zalecali wprowadzenie prawa prohibicyjnego w całej Kanadzie (Dick, 1961, 536).

Przełom XIX i XX w. w Nowej Szkocji charakteryzował się rozpoczęciem z jednej strony działalności ze strony organizacji domagających się całkowitej prohibicji, takich jak Kobieta Chrześcijańska Unia Trzeźwości, Towarzystwo Trzeźwości Kościoła Anglii i rzymskokatolicka Liga Krzyża, z drugiej starań ze strony lokalnych polityków co do liberalizacji dotychczasowych przepisów antyalkoholowych (w 1905 r. w Halifaxie wprowadzono możliwość spożywania alkoholu w hotelach oraz wydłużono godziny sprzedaży trunków; Forbes, 1971, 12, 13).

Pierwsze dwie dekady XX w. w parlamencie lokalnym upłynęły jednak na pojedynku rządzących ówczesnie w Nowej Szkocji sił liberalnych, uosabianych przez urzędującego premiera George'a Murraya z siłami związanymi z ruchem wstrzemięźliwości, wspieranymi już wówczas bez wyjątku przez wszystkie denominacje chrześcijańskie w prowincji (Forbes, 1971, 19). Sytuacja uległa dopiero zmianie pod koniec I wojny światowej – w 1916 r. ogólnokrajowy Dominion Temperance Alliance wystosował apel o wprowadzenie prohibicji na okres wojny, a także trzech lat po jej (przyszłym) zakończeniu. Kluczowe jednak dla mieszkańców Nowej Szkocji było wprowadzenie w marcu 1918 r. na poziomie krajowym w oparciu o prawo wojenne (War Measures Act) całkowitego zakazu wytwarzania i sprzedaży napojów alkoholowych (Forbes, 1971, 27). Na gruncie pokojowym zdecydowano się na zaprowadzenie odpowiedniego ustawodawstwa na drodze plebiscytu, który w Nowej Szkocji wyznaczono na 20 października 1920 r. Blisko 80-procentowe poparcie dla wprowadzenia prohibicji spowodowało, że przepisy federalne mogły wejść w życie także w tej prowincji (Forbes, 1971, 28).

Zgodzić się należy z tezą Forbesa, że zaprowadzenie prohibicji w 1921 udało się w wyniku przemian XIX-wiecznego ruchu wstrzemięźliwości o pozamiejskim, purytańskim podłożu i wprzęgnięcia go w prężną kampanię reformatorską (w którą włączony został Kościół) dążącą do poprawy nastrojów społecznych (Forbes, 1971, 11). Jednak wydaje się, że również niezmiernie istotnym czynnikiem było tu i samo położenie Nowej Szkocji, która z jednej strony leżała na uboczu kanadyjskiego dominium, z drugiej jednak przez swoje silne związki z metropolią (zarówno stricte polityczne, jak i ludnościowe) była bardzo mocno wykorzystywana

jako swoisty pomost w północnoatlantyckiej ekspansji silnie zorganizowanych i dojrzałych organizacyjnie amerykańskich ruchów wstrzemięźliwości. I vice versa, w późniejszym okresie była też predestynowanym odbiorcą chrześcijańskiej myśli i organizacji antyalkoholowych powstających w Europie. To właśnie położenie geograficzne było moim zdaniem nie bez znaczenia w tak dużym poparciu społecznym, jakim cieszyła się prohibicja w Nowej Szkocji w drugiej połowie XIX wieku. Nie można wszakże pomijać i aspektu ekonomicznego – stosunkowo słabej siły nabywczej ludności (zwłaszcza pozamiejskiej) kolonii (a później prowincji) i słabej ogólnie sytuacji gospodarczej tejże. Stosunkowo późne pierwsze zaprowadzenie całościowej odgórnej prohibicji w Nowej Szkocji w stosunku do otaczających ją terytoriów należy zaś przede wszystkim upatrywać w czynnikach wyłącznie politycznych, które uniemożliwiały zaprowadzenie jej wcześniej, m.in. zasłanianie się wprowadzaniem częściowych lokalnych przepisów prawnych. Wydaje się, że decydująca tu była rola Kościoła katolickiego, którego włączenie się jednoznacznie w propagandę antyalkoholową uniemożliwiło dalsze przeciąganie ze strony rządowej opowiedzenia się jednoznacznie za takim całościowym ustawodawstwem, choć popartym przecież wiążącym plebiscytem.



Bibliografia

- Blocker, Jack S.; 1989, American temperance movements. Cycles of reform, Boston: Twayne Publishers
- Cameron, James; 1972, Pictou County's history. Pictou: Pictou County Historical Society
- Davis, C. Mark; 1990, I'll drink to that. The rise and fall of prohibition in the Maritime Provinces, 1900-1930, Hamilton: McMaster University
- Dick, Ernest J.; 1961, From temperance to prohibition in 19th century Nova Scotia; Dalhousie Review, 3, ss. 530-552
- Dunlop, Allan C.; 1987, Ross, Duncan; (w:) Dictionary of Canadian Biography, vol. 6, https://www.biographi.ca/en/bio/ross_duncan_6E.html
- Forbes, E.R.; 1971, Prohibition and the social gospel in Nova Scotia; Acadiensis vol. 1, issue 1, ss. 11-36
- Grabowski, Jan; 2001, Historia Kanady, Warszawa: Prószyński i S-ka
- Spence, Ruth Elizabeth; 1919, Prohibition in Canada, Toronto: The Ontario Branch of the Dominion Alliance
- Stevens Albert C.; 1899, The Cyclopaedia of fraternities, New York City–Paterson, N. J.
- Wilson, Isaiah W.; 1900, A geography and history of the county of Digby, Nova Scotia, Halifax: Holloway Bros.

¹ Dick, 1961, 530-531; Forbes, 1971, 12,

² Dick, 1961, 531, 542, Forbes, 1971, 12)

³ (Dick, 1961, 531, 532, 550, przyp. 6).